

zemřeme. Ať je na věky slavný klášter Jana Křtitele.

A k tomu je od týchž atamanů a kozáků v listě připsáno, co je zapotřebí v Azově pro ležení deseti tisíc mužů: padesát tisíc pudů různých zásob, dvacet tisíc pudů střelného prachu, deset tisíc mušket a peněz na to vše dvě stě jedenadvacet tisíc rublů.

Tohoto léta 1642 na žádost a výzvu tureckého cara, sultána Ibrahima, náš veliký car a kníže Michail Fjodorovič počtil tureckého sultána Ibrahima, neboť přikázal donským atamanům a kozákům vyklidit pevnost Azov.

POVÍDKA
O SÁVOVI
GRUDCYNovi

PŘÍBĚH VELMI PODIVNÝ,
LEČ PRAVDIVÝ O TOM,
CO SE STALO V NAŠEM ČASE,
JAK MILUJÍCÍ BŮH VYJEVUJE SVOU LÁSKU
RODU KŘESŤANSKÉMU

Chci vám, bratři, vypravovat tento neobyčejný příběh, plný strašných a děsných událostí, hodný nevýslovného podivu, jak trpělivý je milující Bůh v očekávání našeho obrácení na cestu pravou a jak nás tajnými úradky vede ke spasení.

Stalo se to v naší době, v roce 1606, kdy za naše četné hříchy poslal Bůh na Moskevské carství hnusného odpadlíka a heretika Grišku, zběhlého mnicha Otrepjeva,^{1/} který se zmocnil ruského trůnu způsobem zlodějským, nikoliv carským. Tehdy v celém Ruském carství nabyla vlivu proradná Litva, která páchala mnoho zla a škod na ruských lidech v Moskvě a v jiných městech. Pro ono litevské řádění mnozí lidé opouštěli své domovy a prchali od města k městu.

V té době žil ve městě Veliký Ustug^{2/} jakýsi měšťan jménem Foma, příjmením Grudcyn Usov,^{3/} jehož rod tam žije dodnes. Když Foma Grudcyn viděl četné nepokoje a nesnesitelná příkoří páchaná Lechy, nechtěl tam nadále žít. Opustil Veliký Ustug i svůj dům a přestěhoval se s ženou do carského města Kazaně, které bylo na dolním toku řeky a bylo proto vzdáleno od proradné Litvy. A tak žil Foma se svou ženou ve městě Kazani až do nástupu nejjasnějšího velikého cara, knížete Michaila Fjodoroviče, vládce vši Rusi.^{4/}

Onen kupec Foma měl jediného syna, dvacet let starého, který se jmenoval Sáva. Kupec Foma odjížděl za obchodem dolů po řece Volze až k Soli Kamské, jindy až do města Astrachaně a někdy dokonce až za Chvalinské moře do šachových zemí.^{5/} Těmuž učil také svého syna Sávu a nutil ho pilně si hledět takové živnosti, aby se po otcově smrti mohl stát dědicem jeho majetku.

Po nějakém čase chtěl Foma odplout za obchodem do šachových zemí a jako obvykle připravil k plavbě lodice se zbožím. Rovněž svému synovi uchystal lodice s obvyklým zbožím, kázal mu plout do Soli Kamské a tam si pozorně hledět obchodu. Potom se políbením rozloučil se ženou i synem a vydal se na cestu. Zakrátko vyplul k Soli Kamské na přichystaných lodicích také jeho syn Sáva, aby tak splnil otcův příkaz.

Když dorazil k městu Orlu nedaleko Soli Kamské, přistál na břehu, jak mu to otec nařídil, aby tu použil pohostinství bohatého muže. Hostinský a jeho žena, vděční za přízeň a dobrodiní Sávova otce, ochotně mu poskytovali vše potřebné a jako o syna oň pečovali. Jejich pohostinství užíval Sáva dosti dlouho.

V témže městě Orle žil měšťan, jehož jméno bylo Bažen Druhý. Byl už stár, ale byl znám v mnohých městech, kde si ho vážili pro jeho vzorný život a pro velké bohatství; přátelil se také se Sávovým otcem Fomou Grudcynem. Když se Bažen Druhý dověděl, že v jejich městě přebývá syn Fomy Grudcyna z Kazaně, pomyslel si: „S jeho otcem nás pojí přátelství a družba a já jako bych jeho syna opomíjel. Vezmu ho do svého domu, ať u mne bydlí a jídá u mého stolu.“

Tak se rozhodl, a když jednou potkal Sávu na ulici, hned ho poznal a řekl mu: „Příteli Sávo, cožpak nevíš, že s tvým otcem nás pojí přátelství? Proč jsi opomenul navštívit můj dům a ubytovat se u mne? Neoslyš mou prosbu, přijď a přebývej v mém domě, sedej se mnou u jednoho stolu. Z lásky k tvému otci tě budu mít jako svého syna.“ Když Sáva uslyšel takovou nabídku, byl rád, že bude přijat tak významným mužem a že mu bude moci prokazovat úctu. Ihned tedy odešel od svého hostitele do domu Bažena Druhého a žil u něho ve všem pohodlí a v dobré mysli.

Bažen Druhý byl stár, ale měl ženu, kterou si nedávno jako mladou dívku vzal, když se potřetí oženil. Dábel, který nenávidí lidský rod a nepřeje mu dobra, záviděl tomu muži jeho počestný život a chtěl poskvřit jeho dům. Proto rozněcoval jeho ženu častým pohlédáním na onoho mládence, rozpaloval ji k nestydatým touhám, takže neustále lákala mládence úlisnými slovy k hříšnému pádu. Ženské pokolení dovede svádět mysl mladých mužů k milostným hrám. A tak úlisností oné ženy — a více ještě závistí ďáblou — byl Sáva tak opředěn, že padl do sítě milostného

obcování s onou ženou a přebýval v něm nenasytně po dlouhou dobu. Nesvětil neděle ani svátky, ztratil strach před Bohem, zapomněl na hodinu poslední, neustále jako svině v kalu se válel. V takovém nenasytném hříchu trávil čas jako dobytek.

Nadešel svátek Nanebevstoupení Pána našeho Ježíše Krista. V předvečer svátku vzal s sebou Bažen Druhý mládence Sávu a odešli do svatého chrámu na večerní bohoslužbu. Po skončení bohoslužby se vrátili domů, navečeřeli se a jako obvykle ulehli každý na svém loži, vzdávající díky Bohu. Když bohabojný muž Bažen Druhý usnul tvrdým spánkem, vstala jeho žena, pobídnuť dáblem, potichu z lože, přistoupila k mládenčově posteli a probudila ho, vybízějíc ho k hříšnému obcování. On však, ačkoliv mlád, jako by byl raněn střelou bázni boží, polekal se božího soudu a taktó uvažoval: „Jak bych se mohl o velkém svátku dopustit takového ohavného činu?“ S touto myšlenkou počal ji zapřísahat a odmítat její návrhy: „Nechci nenávratně zahubit svou duši tím, že bych o tak velkém svátku poskvřil své tělo.“ On však, rozpálená hříšnou touhou, neustále ho vybízela, tu laskáním, tu opět vyhrůžkami, aby splnil její přání. Mnoho námahy vynaložila, aby ho přemluvila, ale nijak nemohla zlomit jeho vůli, jako by mu nějaká boží síla pomáhala. Když ona potměšilá žena viděla, že se jí nepodařilo podříditi jinocha své vůli, rozlobila se naň jedovatým vztekem a zasténavši jako lítá zmije, odešla od jeho lože, přemýšlejíc, jak by ho zmámila čarovným býlím a přinutila ho být jí po vůli. Jak si usmyslila, tak také učinila.

Když zvonili na jitřní, bohabojný muž Bažen Druhý vstal ze svého lože, probudil mládence Sávu a odebrali se na bohoslužby. Účastnili se jich ve vši pokoře a bázni boží a vrátili se domů. Jakmile nadešel čas slavnostní mše svaté, odešli opět do chrámu na bohoslužby. Proradná žena si zatím pečlivě přichystala čarovné býlí, které jako had chtěla vyvrhnout na mládence. Po mši svaté vyšel Bažen Druhý se Sávou z chrámu a chtěli jít domů. Avšak vojvoda toho města pozval Bažena Druhého k obědu a otázel se ho na jinocha, či je to syn a odkud je. Když se dověděl, že je to syn Fomy Grudcyna z Kazaně, pozval také Sávu do svého domu, neboť dobře znal jeho otce. Tak pobývali ve vojvodově domě a podle obyčeje byli hosty u jeho stolu. Pak se rozveselení vrátili domů.

Když přišli domů, kázal Bažen Druhý přinést trochu vína, aby si také ve svém domě připil na uctění svátku Páně. Nic nevěděl o potměšilém úmyslu své ženy. Ona zatím jako zlá zmije ukřívala zlobu ve svém srdci a úlisně se chovala k onomu mládenci. Když bylo víno na stole, nalila pohár a podala jej svému muži. Pak nalila pohár pro sebe a vypila jej. Nakonec nalila čarovného býlí, jež prve přichystala, a podala je Sávovi. On ani trochu neměl v podezření onu ženu, aniž by ho pojal strach před její úskočností, věřil naopak, že mu nepřeje nic zlého, a proto bez rozmyšlení vypil otravné býlí. Tu jako by nějaký oheň mu počal v srdci hořet. Vzpomínal si, že pil mnoho různých nápojů v domě svého otce, ale takový jako tento ještě nikdy nepil. Sotva se ho napil, srdcem počal toužit a tesknit po oné ženě. Ona jako lítá lvice naň hleděla a ani trochu přízně mu neprojevila. On však neustále se kormoutil a srdcem po ní prahнул. Potom ta žena jala se svému muži klevetit na jinocha, nehezky o něm mluvila a přikázala ho vyhnat z domu. Bohabojný Bažen, přestože mu bylo mládence líto, přece jen, omámen ženskou lstí, kázal mu opustit dům, předhazuje mu vinu. Jinoch s velkým smutkem a steskem v srdci odcházel z Baženova domu, neboť hořekoval a nařikal pro onu lstivou ženu. Vrátil se do domu dřívějšího hostitele. Když ten se ho ptal, proč odešel z domu Baženova, odpověděl Sáva, že tam trpěl hladem.

Se srdcem zkormouceným tak bezútešně tesknil po oné ženě, že krása jeho tváře uvadala a tělo chřadlo. Hostinský pozoroval, že jinoch teskní a velmi se trápí, ale nevěděl, co mu je.

V tom městě žil jakýsi muž znalý kouzel a ten dovedl rozeznat příčiny neúhny. Rozpoznal, kdo bude žít a kdo zemře. Hostinský a jeho žena s láskou o jinocha pečovali, a proto tajně pozvali muže znalého kouzel, aby se dověděli, jaký neuh jejich svěřence postihl. Muž přišel a pohlédnuv do svých kouzelných knih, řekl jim celou pravdu: „Jinoch není stížen žádným neuhem, teskní jen po ženě Bažena Druhého, neboť upadl do hříšného obcování s ní a nyní, odloučen od ní, touží po ní a kormoutí se.“ Hostinský se ženou vyslechli ta slova od muže znalého kouzel, ale nevěřili mu, neboť Bažen byl znám jako čestný muž žijící v bázni boží, a proto tomu nepřikládali víry. Sáva však neustále tesknil po oné proklaté ženě a den ode dne víc mu smutkem chřadlo tělo, jako by trpěl nějakým neuhem.

Jednoho dne si Sáva vyšel sám za město, aby se procházkou povyrazil ze svého smutku a žalu. Šel polem sám, nikoho před sebou ani za sebou neviděl a na nic jiného nemyslel, než jen tesknit a kormoutil se pro své rozloučení s onou ženou. Najednou se mu v mysli zrodila zlá myšlenka: „Kdyby mi někdo z lidí, a třeba i sám ďábel, dopomohl, abych se znovu sešel s tou ženou, sloužil bych ďáblu.“ Sotva to domyslel, jako by se mu otupil rozum, a ačkoliv šel po poli sám, najednou uslyšel za sebou hlas, který ho volal jménem. Obrátil se a uviděl za sebou mladíka v bohatém oblečení, který rychle utíkal a mával rukou, aby naň počkal. Sáva zůstal stát a čekal.

Když mladík k Sávovi doběhl, ba řekněme přímo, že to byl ďábel, škůdce nejhorší, který neustále čmouchá, kde by hubil lidský rod, přistoupil k Sávovi a podle zvyku se navzájem pozdravili. Příchozí řekl Sávovi: „Bratře Sávo, co přede mnou utíkáš, jako bych byl cizí. Já už na tebe dlouho čekám, že až přijdeš, prokážu ti laskavost příbuzenskou. Znáš tě dávno, ty jsi z rodu Grudcynů Usových z města Kazaně, a já, chceš-li vědět, jsem z téhož rodu z Velikého Ustugu, kde se dávno živím prodejem koní. Jsme tedy rodní bratři a od nynějška mi buď bratrem i druhem a nevzdaluj se ode mne, rád ti ve všem pomohu.“ Když Sáva slyšel od toho domnělého bratra — řekněme přímo od běsa — tato slova, velmi se zaradoval, že v takovém dalekém a neznámém kraji potkal příbuzného, políbili se na znamení lásky a kráčeli spolu po tom pustém místě.

Zeptal se běs Sávy: „Bratře Sávo, co tě trápí, že tě opustila tvá jinošská krása?“ Sáva se různě vytáčel a namlouval mu, že má v sobě jakýsi stesk. Běs se uškříbl a řekl: „Proč to přede mnou tajíš, já znám tvůj stesk. Co mi dáš, když tě ho zbavím?“ Sáva odvětil: „Jestliže skutečně znáš stesk, který nosím v sobě, uvěřím ti, že mi můžeš pomoci.“ Běs řekl: „Ty si stýskáš a rmoutíš se v srdci pro ženu Bažena Druhého, neboť jsi pozbyl její lásku. Co mi dáš, když ti ji opět nakloním?“ Sáva řekl: „Dám ti veškeré zboží a bohatství otcovo, které tu mám, i veškerý zisk, jen mi pomoz, abych žil s tou ženou v takové lásce jako dřív.“ Běs se rozesmál a řekl: „Co mě zkusíš? Vím přece, jaké bohatství má tvůj otec, ale ty nevíš, že můj otec má sedmkrát víc. Co je mi do tvého zboží? Dej mi malý úpis, a já splním tvé přání.“ Sáva byl rád, neboť uvažoval takto: „Otcův majetek zůstane celý a já

mu dám jen úpis, jaký si přeje.“ Nevěděl, do jaké záhuby se řítí, jestliže podepíše, co, jak níže ukázáno, bylo mu uchystáno. Ó, té jinošské nerozvážnosti! Nejdříve byl polapen ženskou šalbou a kvůli ní se řítí do zkázy!

Když tedy běs vyslovil svou podmínku, jinoch mu s radostí slíbil úpis. Domnělý bratr, ve skutečnosti běs, rychle vyjmul z kapsy inkoust a pero, podal to Sávovi a kázal sepsat úpis. Sáva ještě neuměl dobře psát, a jak mu běs diktoval, tak psal, aniž tomu rozuměl. Tím úpisem se zřekl Krista, pravého Boha, a přešel do služeb ďáblových. Když takový úpis napsal, předal jej ďáblu, jehož mylně pokládal za bratra. Pak se oba vrátili do města Orla.

Sáva se ptal ďábla: „Pověz mi, bratře, kde bydlíš, abych znal tvůj dům.“ Běs se zasmál a řekl: „Žádný vlastní dům nemám, kde se mi to hodí, tam nocuji. Jestliže se se mnou chceš setkat, hledej mě vždycky na koňském trhu. Jsem tu, jak jsem ti už řekl, kvůli obchodu s koňmi. Ale já sám tě budu často navštěvovat. Jdi nyní do krámu Bažena Druhého, neboť vím, že s radostí tě uvítá a pozve, abys žil v jeho domě.“

Po slovech bratra ďábla utíkal Sáva radostně ke krámu Bažena Druhého. Sotva Bažen spatřil Sávu, horlivě ho zval k sobě: „Pane Sávo, co jsem ti zlého učinil, že jsi opustil můj dům. Prosím tě, abys nadále žil v mém domě, neboť pro lásku k tvému otci rád tě vidím jako svého skutečného syna.“ Slyše taková slova od Bažena, byl Sáva nevýslovně rád a spěchal do jeho domu. Sotva vešel, Baženova žena, podněcovaná ďáblem, radostně ho vítala, laskavě se chovala a líbala ho. Jinoch se dal obelstít ženskou úlisností, ve skutečnosti ďáblem, a opět se chytil do sítě hříšného obcování s onou ženou, dny sváteční ani neděle nesvětil, Boha se nebál, neboť se nenasytně a neustále ve špinavém hříchu jako svine válel.

Po delší době se doneslo do slovného města Kazaně k sluchu Sávovy matky, že její syn žije hříšně a nespořádaně, že všechno otcovský majetek, který měl u sebe, prohýřil v pitkách. Když matka takové věci o svém synu vyslechla, velmi se rozhořčila a napsala mu list, aby se vrátil do města Kazaně, do otcovského domu. Po obdržení a přečtení takového listu se Sáva jen usmál, protože mu nepřikládal váhy. Matka mu poslala ještě druhý a třetí list, tu ho prosí, tu zapřísahá, aby bez meškání se vydal na

cestu do města Kazaně. Sáva vůbec nedbal ani matčiných proseb, ani jejího zaklínání, jeho duše se oddávala hříšné vášni.

Po nějakém čase vzal ďábel Sávu a šli spolu za město Orel do polí. Jakmile vyšli z města, obrátil se ďábel k Sávovi: „Bratře Sávo, zdalipak víš, kdo jsem? Ty si myslíš, že jsem skutečně z rodu Grudcynů, ale není tomu tak. Za tvou lásku ti teď povím celou pravdu. Nemusíš se bát ani stydět nazývat mne nadále bratrem, neboť jsem si tě oblíbil jako opravdového bratra. Chceš-li, věz, že jsem carův syn. Konečně pojďme a já ti ukážu slávu i bohatství mého otce.“ Po těch slovech ho zavedl na pusté místo, a když vystoupili na jakýsi pahorek, ukázal mu v údolí krásné město, jehož zdi, střechy i dlažba byly z ryzího zlata. „Toto město je výtvozem mého otce,“ řekl mládenec. „Pojďme a slozme mu společně poklonu. Úpis, který jsi mi dal, si nyní vezmi a sám jej předej mému otci a budeš u něho ve veliké úctě.“ Nato běs podal Sávovi úpis, jímž se tento zřekl Boha. Ó té jinošské nerozvážnosti! Vždyť přece ví, že žádné carství v okolí Moskvy není, protože všechno patří pod panství moskevských carů. Kdyby se tehdy přezehnal znamením svatého kříže, všechny ty ďábelské přeludy by zmizely jako stín.

Oba se vydali směrem k přízračnému městu. Když se blížili k bráně, přibíhali jim v ústrety jinoši temných tváří, ve zlatých řízách a zlatě opásaní, klaněli se a vzdávali čest carovu synu, to jest ďáblu, a stejně tak i Sávovi se klaněli. Když vstoupili na carský dvůr, vítali je jinoši, jejichž oděvy se ještě více trpily zlatem, a také se jim klaněli. V carově paláci, kam vstoupili, je vítali jinoši, co do důstojnosti a oděvu jeden lepší než druhý. Ti také skládali poklonu jak carovu synu, tak i Sávovi. Když ďábel vstoupil do paláce, řekl: „Bratře Sávo, vyčkej tu chvíli. Půjdu a řeknu o tobě svému otci a pak tě k němu zavedu. Až budeš u něho, neváhej a ničeho se neboj, a odevzdej mu svůj úpis.“ Když to dořekl, odešel dovnitř paláce a nechal Sávu samotného. Za chvíli se vrátil, přistoupil k Sávovi, uchopil ho za ruku a uvedl před samotného vládce temnot.

Ten sedí na vysokém trůně, ozdobeném drahokamy a zlatem. A celý září svou velkou slávou a svým rouchem. Kolem jeho trůnu vidí Sáva stát mnoho okřídlených jinochů. Jedni z nich jsou tváře modré, druzí ruměné a třetí jsou černí jako uhel. Sáva předstoupil před cara, padl na kolena a poklonil se mu. I zeptal

se ho car: „Odkud přicházíš a čeho si žádáš?“ Nerozumný jinoch mu podává svůj rouhačský úpis, řka: „Přišel jsem, veliký care, abych ti sloužil.“ Ten, který byl hadem v ráji, satanáš, vzal úpis, přečetl jej a obhlédnuv své vojíny temných tváří, pronesl: „Já tohoto jinocha přijmu, nevím však, bude-li mi oddán či ne.“ Poté zavolal svého syna, domnělého Sávova bratra, a řekl mu: „Jdi do vedlejší síně a poobědvej tam se svým bratrem.“ Oba se pak carovi poklonili, odešli do sousední síně a zasedli k jídlu. Přinášeli jim tak neuvěřitelně chutné krmě a nápoje, že se Sáva divil, řka: „Nikdy jsem ve svém otcovském domě neokusil takové krmě a nepil takového vína.“

Když se nasýtli, vzal ďábel Sávu za ruku a odešli z carského dvora. A když vyšli z města, zeptal se Sáva svého bratra, ďábla: „Co je to, bratře, za okřídlené jinochy, kteří stojí kolem carova trůnu?“ „Nevíš snad, že mému otci slouží různí národové, i Indoové, i Peršané a mnozí jiní? Nediv se tomu a nazývej mne bez váhání svým bratrem. Já vskutku budu tvým mladším bratrem. Jedno ti však povím: Poslouchej mne ve všem; já pak budu rád, budu-li ti moci prokázat dobro.“ Sáva mu přislíbil poslušnost. Když se takto dohodli, vrátili se zpět do města Orla. Ďábel zanechal Sávu samotného a vzdálil se. A Sáva se vrátil do Baženova domu, kde pokračoval ve svém předchozím ohavném počínání.

V té době se do města Kazaně vrátil z úspěšné obchodní cesty do Persie Sávův otec Foma Grudcyn a, jak se sluší, políbil nejdříve svou ženu a pak se zeptal na syna, zda je živ a zdrav. Žena mu vypravovala: „Ze všech stran o něm slyším. Po tvém odjezdu do Persie vydal se do Soli Kamské a odtud do města Orla. Tam žije dosud životem rozmařilým. Říká se, že všechen náš majetek prohýřil v pitkách. Mnohokrát jsem mu psala, aby se vrátil domů, on však ani jednou neodpověděl a dosud tam přebývá; zda je živ či není, nevím.“ Když se Foma od ženy dověděl takové věci, zneklidněl a hned napsal Sávovi list s naléhavou prosbou, aby bez meškání přijel do města Kazaně: „Chtěl bych opět spatřit tvou krásnou tvář, neboť jsem tě už dlouho neviděl.“ Sáva list dostal a přečetl, ale nepřikládal mu váhy a už vůbec neměl v úmyslu jet k otci, dále se oddával neřestnému životu. Když Foma viděl, že listy nic nezmohou, kázal naložit lodice vhodným zbožím a vydal se směrem k Soli Kamské: „Tam syna najdu,“ řekl si, „a odvezu si ho domů.“

Ďábel ovšem ihned věděl, že Sávův otec směřuje k Soli Kamské, aby syna odvezl do Kazaně, a proto řekl Sávovi: „Bratře Sávo, jak dlouho ještě budeme žít v tomto malém městě? Pojedme do jiných měst, tam se povyrazíme a opět se sem vrátíme!“ Sáva neodporoval, řekl jen: „Máš pravdu, bratře, pojedme! Jen počkej chvíli, vezmu si ze svého majetku trochu peněz na cestu.“ Ďábel mu to vymlouvá: „Cožpak jsi neviděl bohatství mého otce? Všude má své vsi a kamkoliv přijedeme, budeme mít peněz, kolik se nám zachce.“ Tak odešli z města Orla, aniž je kdo viděl. Ani Bažen Druhý, ani jeho žena nevěděli o Sávově odjezdu.

Ďábel a Sáva se za jedinou noc octli na řece Volze, ve městě zvaném Kuzmoděmjansk, vzdáleném na dva tisíce verst od Soli Kamské.⁶⁾ Ďábel řekl: „Když tě tu uvidí někdo z tvých známých a bude se ptát, odkud jsi přišel, řekni: Před třemi týdny jsme sem přišli ze Soli Kamské.“ Sáva to říkal, jak mu to ďábel přikázal.

Když pobýli v Kuzmoděmjansku několik dní, vzal běs Sávu a za jedinou noc se octli na řece Volze, ve městě zvaném Pavlův přívoz. Dorazili tam ve čtvrtek, kdy v té obci bývají trhy. Procházeli se po tržišti a tu Sáva uviděl jakéhosi starého žebráka v cárech. Stál, upřeně se díval na Sávu a plakal. Sáva se na chvíli odpojil od ďábla a přistoupil k starci, neboť chtěl znát příčinu jeho zármutku. Zeptal se ho: „Co se ti, dědečku, stalo, že tak usedavě pláčeš?“ A ten nebohý svatý stařec odpověděl: „Pláču, synu, nad záhubou tvé duše: cožpak nevíš, že jsi zaprodal svou duši a vydal se napospas ďáblu? Zdalipak víš, synu, s kým se tu procházíš jako s domnělým bratrem? To není člověk, nýbrž ďábel, který tě strhává do propasti pekel.“ Jak stařec vyřkl ta slova, Sáva se ohlédl na domnělého bratra, správně řečeno na ďábla. Stál nedaleko, hrozil Sávovi a cenil naň zuby. Jinoch odešel od starce a vrátil se k ďáblu. Ten mu začal spílat a ptal se: „Proč ses bavil s tím zlým hubitelem duší? Cožpak neznáš toho lstivého starce, který už mnoho lidí přivedl do záhuby? Na tobě vidí krásný oděv, svými lstivými slovy tě chce odlákat od lidí, aby tě mohl uškrtit a stáhnout z tebe drahý oděv. Kdybych tě nyní pustil a zůstavil samotného, brzy bys beze mne zahynul.“ Toto řekl a zlostně táhl Sávu odtud. Pak s ním přišel do města, které se nazývá Šuja, a tam se na nějaký čas usadili.

Foma Grudcyn Usov přišel zatím do města Orla a ptal se po svém synovi, ale nikdo o něm nemohl nic říci. Všichni viděli, jak před otcovým příjezdem chodil po městě před zraky všech, ale kam se najednou poděl, nikdo nevěděl. Jedni říkali: „Bál se tvého příchodu, protože prohýřil všechn tvůj majetek, a proto se ukryl.“ Nejvíce byl udiven Bažen Druhý a jeho žena: „Tuto noc spal ještě u nás a ráno někam odešel; čekali jsme ho k obědu, ale od té chvíle se už v našem městě neobjevil; kam se ukryl, nevím ani já, ani moje žena.“ Zarmoucený Foma tu nějakou dobu zůstal, čekal na svého syna. V marné naději tak vyčkával drahnou dobu a pak se vrátil domů. Sdělil tu neradostnou zvěst své ženě a oba společně želeli ztráty jediného syna. V takovém smutku Foma Grudcyn žil ještě nějakou dobu a pak odešel k Pánu; žena jeho zůstala vdovou.

Ďábel se Sávou žili ve městě Šuji.^{7/} V té době Jeho Veličenstvo car a veliký kníže vši Rusi Michail Fjodorovič ráčil posílat své vojsko proti polskému králi k městu Smolensku a z jeho carského příkazu brali tehdy po celé Rusi novobranci za vojáky. Do města Šuje byl na verbování nových vojáků z Moskvy poslán stolník Timofej Voroncov, který celé dny učil brance vojenskému umění. Sáva a ďábel přihlíželi cvičení. Běs povídá Sávovi: „Bratře Sávo, nechceš posloužit carovi a dát se na vojnu?“ Sáva odpověděl: „Dobře, bratře, pojďme sloužit carovi.“ Dali se na vojnu a spolu počali chodit na cvičení. Ďábel daroval Sávovi takovou dovednost ve věcech vojenských, že v tom vynikal nad starými vojáky i nad jejich veliteli. Ďábel mu při tom dělal sluhu, chodil za ním a nosil mu zbraň.

Když přivedli novobrance ze Šuje do Moskvy, dali je na výcvik jakémusi německému plukovníkovi. Ten si přišel prohlédnout brance určené k výcviku, a sotva uviděl mladého jinocha Sávu, rychle a nadějně zvládnuvšího umění vojenské bez jediné chybičky ve všech artikulích a převyšujícího mnohé starší vojáky i velitele, podivil se jeho důvtipu a pozval si ho k sobě, aby se ho vyptal na jeho původ. Sáva mu řekl celou pravdu. Plukovník si Sávu oblíbil a měl ho jako syna; dal mu se své hlavy čapku pošítou drahokamy. Svěřil mu tři roty novobranců, aby je Sáva cvičil místo něho. Ďábel se úkradkem přiblížil k Sávovi a řekl mu: „Bratře Sávo, nebudeš-li mít dost peněz na zaplacení žřludu, řekni, a já ti přinesu, kolik budeš potřebovat, aby v tvém oddíle

nebylo reptání a žalob na tebe.“ A tak v Sávově oddíle byli všichni spokojeni a poslušni, zatímco v jiných rotách vojáci reptali a neustále se bouřili, protože nebyli řádně placeni, a proto mřeli hladem a zimou. U Sávy se vojáci naopak chovali řádně a tiše, takže se všichni obdivovali jeho důvtipu.

Po nějakém čase se zpráva o Sávovi donesla k samému carovi. V té době měl v Moskvě značnou moc carův švagr, bojar Semjon Lukjanovič Strešněv.^{8/} Když se dověděl o Sávovi, přikázal ho předvést.

Sotva se Sáva objevil, řekl mu: „Chceš-li, mládenče, abych tě přijal do svého domu a prokázal ti tak nemalou čest?“ Sáva se uklonil a řekl: „Mám s sebou, můj pane, bratra, toho se zeptám; když mi to dovolí, s radostí ti budu sloužit.“ Bojar mu v tom nijak nebránil a propustil ho, aby se zeptal bratra. Sáva přišel a zeptal se domnělého bratra svého běsa. Běs mu zlostně odpověděl: „Proč přehlížíš milost, jež ti kyne od cara, a chceš sloužit jeho poddanému? Ty sám teď už máš stejné postavení, už o tobě ví i car. To je vyloučeno, my budeme sloužit samému carovi. Až se car dozví o tvé věrné službě, odmění tě vysokou hodností.“

Z carova příkazu pak byli všichni branci odesláni do střeleckých pluků na doplnění. Sáva byl přidělen na Sretěnku do střeleckého Hliněného města nedaleko Kremle, do Zímova pluku, a ubytoval se v domě střeleckého setníka, který se jmenoval Jakub Šilov. Setník a jeho žena, šlechtí a dobří lidé, velmi si Sávy vážili, když poznali jeho důvtip.

Pluky stály v Moskvě připravené na pochod. Jednoho dne přišel běs k Sávovi a nabídl mu: „Bratře Sávo, půjdeme napřed, dříve než pluky, k městu Smolensku, abychom viděli, jak si tam počínají Poláci, jak opevňují město a kam rozmisťují těžkou výzbroj.“ Za jedinou noc byli z Moskvy ve Smolensku a zdrželi se tu tři dny a tři noci, aniž je kdo viděl. Oni si zato prohlédli vše, viděli, jak Poláci opevňují město a na ohrazených místech rozmisťují všelijaké zbraně. Čtvrtého dne se běs i se Sávou zjeví Polákům ve Smolensku. Ti upadli ve zmatek, když je uviděli, a hnali se za nimi, aby je chytli. Běs i se Sávou prchli z města a přiběhli k řece Dněpru, kde se před nimi voda rozestoupila. Přešli přes řeku suchou nohou. Poláci po nich hustě stříleli, ale žádného z nich nezasáhli, čemuž se velmi divili: „Nejinak, než že to jsou běsové v lidské podobě, přišli z ničeho nic a pohybovali

se volně v našem městě!“ Sáva i běs se pak vrátili do Moskvy a ubytovali se u téhož setníka Jakuba Šilova.

Když se pak na carův příkaz vydaly pluky z Moskvy na Smolensk, šel se svým plukem i Sáva a jeho bratr běs. Všem plukům tehdy velel bojar Fjodor Ivanovič Šejn.^{9/} Po cestě řekl běs Sávovi: „Bratře Sávo, až budeme u Smolenska, Poláci vyšlou z města jednoho obra na souboj a ten bude vyzývat soupeře; neboj se ničeho a jdi proti němu, vím to a proto ti to říkám, že ho porazíš. Druhého dne vyjede z polské strany druhý obr na souboj, a také proti tomu se postav; vím, že i toho porazíš. Třetího dne vyjede ze Smolenska třetí soupeř, ty se ničeho neboj, vyjeď i proti němu, neboť i toho porazíš. Utržíš sice od něho rány, ale ty já ti brzy vyléčím.“ Tak ho běs navedl. Pak přišli ke Smolensku a stanuli na určeném místě.

Podle ďáblovy předpovědi byl z města vyslán strašný voják, projížděl se na koni a hledal si v moskevských plucích soupeře, ale nikdo se neodvážil vyjet proti němu. Tehdy Sáva stanul před pluky a řekl: „Kdybych měl dobrého vojenského koně, přijal bych výzvu tohoto carova nepřítele.“ Jeho druhové to ihned běželi oznámit bojarovi. Ten přikázal předvést Sávu a dát mu dobrého koně i zbroj, a domníval se, že tento jinoch brzy zahyne rukou tak strašného obra.

Sáva se na radu svého bratra běsa vůbec nerozmýšlel a nebál, vyjel proti polskému rekoví a brzy ho porazil; přivedl ho i s koněm ke svému moskevskému pluku a byl za to velmi oslavován. Běs jezdil všude za ním, sloužil mu a nosil za ním zbraň. Druhého dne vyjel z brány Smolenska další udatný rek a vyzýval soupeře z moskevského vojska. Vyjíždí proti němu týž Sáva, a také nad ním brzy vítězí. Všichni se podivují jeho chrabrosti. Bojar se na Sávu rozhněval, ale ukrýval zlobu ve svém srdci. Třetího dne vyjel za hradby Smolenska ještě jeden voják, udatnější než oba dřívější, a také vyzývá soupeře. Sáva měl sice strach vyjet proti tak hroznému rekoví, ale na ďáblův příkaz vyrazil bez meškání i proti tomuto soupeři.

Polák se zuřivě vrhl na Sávu a ranil ho kopím do levého stehna. Sáva se vzpamatoval, najel na Poláka a zabil ho. Pak ho i s koněm přivlekl do svého tábora a nemalou hanbu tím způsobil obráncům Smolenska, zato ruské vojsko propadlo nadšení. Pak se započaly výpady z města, vojska se střetávala a slavný boj na-

stal. Na kterémkoli křídle Sáva s bratrem bojoval, tam Poláci bezhlavě prchali, ukazující týl; nesčíslné množství Poláků padlo, aniž sami způsobili komu škodu.

Když bojar slyšel o Sávově chrabrosti, nemohl už déle tajit zlobu ve svém srdci, proto si pozval Sávu do stanu a pravil: „Pověz mi, mládenče, jakého jsi rodu a kdo je tvůj otec?“ Sáva řekl, že je z Kazaně, syn Fomy Grudcyna Usova. Bojar ho počal urážet nehezkými slovy a potom řekl: „Jaká zlá příhoda tě zavedla do tohoto smrtelného nebezpečí? Znáš svého otce i tvé příbuzné jako nesmírně bohaté. Jaké pronásledování nebo jaká nehoda tě přinutily opustit rodiče a vydat se sem? Radím ti, abys tu ani chvíli nezůstával, šel do rodičovského domu a žil tam v pokoji. Jestliže mě neposlechněš a já o tobě uslyším, že jsi tu zůstal, bez milosti tě dám zahubit a přijdeš o hlavu.“ Toto řekl bojar Sávovi a rozzloben se od něho odvrátil. Jinoch smuten opouštěl jeho stan.

Jakmile vyšli, pravil běs Sávovi: „Co se tak rmoutíš? Když si našich služeb nevážíš tady, půjdeme do Moskvy a tam se usadíme.“ Brzy nato odešli ze Smolenska do Moskvy a ubytovali se opět v domě setníka Jakuba Šilova.^{10/} Přes den byl běs se Sávou, v noci odcházel do ďábelských příbytků, kde běsové odedávna přebývají.

Po nějakém čase se Sáva těžce roznemohl, zdálo se, že zemře. Setníkova žena, rozumná a bohabojná, pečovala o Sávu všemožně a mnohokrát mu radila pozvat si duchovního, vyzpovídat se a přijmout tělo Páně, aby v tak těžké nemoci jednou náhle nezemřel bez posledního pomazání. Sáva odmítal a tvrdil, že jakkoliv je jeho nemoc těžká, není smrtelná. Ale nemoc se den ode dne zhoršovala a setníkova žena naléhala, aby se vyzpovídal: „Tím se vyvaruješ smrti.“

Přesvědčen bohabojnou ženou poslal Sáva pro duchovního. Setníkova žena rychle poslala do chrámu sv. Mikuláše a pozvala tamního kněze. Ten ihned přispěchal k nemocnému. Byl to muž letitý, zkušený a bohabojný. Sotva se dostavil k nemocnému, počal přeříkávat kající modlitby, jak je to zvykem.

Když vyšli všichni lidé ze světnice, kněz nemocného zpovídal. Nemocný vidí najednou velký zástup běsů vcházet do ložnice. Domnělý jeho bratr, vlastně běs, přišel s nimi, ale nikoliv v lidské, nýbrž ve své skutečné, zvířecí podobě. Postavil se dozadu

za onen zástup běsů, vztekla se na Sávu díval a skřípěl zuby; ukazoval mu při tom úpis, jež mu Sáva dal v Soli Kamské. Pak řekl běs nemocnému: „Zdali vidíš, křivopřísežníku, co je toto? Cožpak jsi to nepsal? Nebo si snad myslíš, že se nás svým pokáním zbavíš? To ne! Na to nepomýšlej! Celou svou silou se na tebe vrhnu.“ Takové a ještě jiné nesmysly běsové pronášeli. Když je nemocný viděl na vlastní oči, hned si zoufal, hned se těšil naději, že Bůh je mocný, a všechno dopodrobna knězi vypověděl. Kněz byl muž svatý, ale přece jen měl strach, neboť kromě nemocného nebyl ve světnici nikdo, a přesto bylo slyšet hluk zástupu běsů. Jen s obtížemi vyzpovídal nemocného a odebral se domů, aniž komu co řekl.

Po zpovědi napadl Sávu nečistý duch a jal se ho nemilosrdně mučit, hned s ním tloukl o zeď, hned ho shazoval z postele, hned ho dusil s chropotem a pěnou u úst a ještě jinými způsoby ho mučil. Když bohobojný muž, výše jmenovaný setník, a jeho dobrá žena viděli, jak se běsové na Sávu vrhli a jak nevýslovně trpí, velmi ho želeli a v srdci svém naříkali pro něj, avšak nikterak mu nemohli pomoci. Běs napadal nemocného den ode dne krutěji, mučil ho a naháněl hrůzu všem, kteří stáli kolem.

Pán toho domu pochopil, že se s jinochem děje něco neobyčejného. Protože mu bylo známo, že o Sávovi ví pro jeho chrabrost sám car, přemýšlel se svou ženou, jak by o tom dali carovi vědět. Jedna jejich příbuzná sloužila u carského dvora. Když si na to setník vzpomněl, hned poslal svou ženu k té příbuzné, aby jí všechno podrobně vylíčila, a ta aby o tom zpravila cara; vždyť by Sáva mohl zemřít a oni by za to byli popotahováni carem, že ho o tom nezpravili.

Žena nemeškala a pospíšila si k příbuzné, aby jí vše vylíčila, jak jí to nařídil muž. Když to příbuzná vyslechla, dala se pohnout nejen osudem jinochovým, ale ještě více obavami z nepřijemností svých příbuzných, kdyby se něco stalo. Bez prodlení vyběhla z domu a pospíchala do carského paláce, aby o tom řekla blízkým carovým rádcům. Zakrátko se to doneslo carovi.

Když car slyšel takové věci o Sávovi, byl jat útrpností s ním a řekl přítomným rádcům, že při každodenním střídání stráží mají posílat do setníkova domu, kde leží nemocný jinoch, dva strážné: „Ať bedlivě střeží onoho jinocha, aby se z těch ďáblových muk nepomátl na rozum a neskočil do ohně nebo do

vody.“ Sám milostivý car dal denně posílat nemocnému pokrm, a až bude zdrav, aby dal o sobě vědět. A tak se také stalo. Mnoho pak ještě nemocný vytrpěl od ďábla, který ho mučil.

Jednou, bylo to o prvním dnu měsíce července, zkoušel Sáva hodně od ďábla. Potom nakrátko usnul a ve snu, avšak nahlas, počal se slzami v zamžených očích říkat: „Ó milostiplná královno nebes, Rodičko boží, smiluj se! Neoklamu tě, nýbrž splním, co jsem ti slíbil.“ Domácí lidé i vojíni pečující o něj se podivili takovým slovům nemocného a říkali si: „Asi má vidění.“

Sotva se nemocný probudil, přistoupil k němu setník se slovy: „Řekni nám, pane Sávo, komu jsi ve snu se slzami v očích říkal taková slova?“ On s pláčem odpověděl: „Viděl jsem, jako by k mému lůžku přistupovala žena světlá a krásná, z níž vyzařoval jas; měla na sobě purpurový oděv a s ní byli dva muži ozdobení šedinami; jeden byl v oděvu biskupském, druhý v oděvu apoštolském. Nemohl to být nikdo jiný než Bohorodička, jeden z mužů byl zástupce apoštola Páně Jan Bohoslov a druhý byl neúnavný ochránce našeho města Moskvy, slavný mezi biskupy, boží biskup metropolita Petr; podobu jich obou dobře znám. Světlá a krásná žena mi řekla: ‚Co ti je, Sávo, a proč se tak trápíš?‘ Řekl jsem jí: ‚Proto se trápím, paní, že jsem rozhněval tvého syna a Boha svého, i tebe, orodovnici a ochránkyni křesťanského rodu; za to mne nyní krutě trestá běs.‘ Ona se usmála a řekla: ‚Jak se nyní chceš zbavit svého trápení a získat zpět svůj úpis z pekla?‘ Odpověděl jsem jí: ‚Jinak to nedokážu, paní, než s pomocí tvého syna a tvou všemocnou přimluvou!‘ Ona mi řekla: ‚Poprosím za tebe svého syna a Boha, jen splň jedno mé přání. Až tě zbavím všech útrap, vstup do kláštera!‘ A já jsem ji ve snu se slzami v očích o tom ujišťoval, jak jste slyšeli. Ona pak ještě dodala: ‚Poslechni, Sávo, až bude svátek zjevení mého obrazu, jenž je v Kazani, přijď do mého chrámu, jenž je na náměstí u vetešnických krámků; já tam před všemi lidmi udělám na tobě zázrak.‘ Toto řekla a zmizela.“

Když setník a poslaní vojáci slyšeli o Sávově vidění, podivili se. Setník se ženou uvažovali, jak by o tom vidění zpravili cara; rozhodli se poslat pro příbuznou, aby to řekla v carském paláci carovým rádcům a tak aby se to doneslo carovi. Když příbuzná přišla do setníkova domu, vyprávěli jí o Sávově vidění. Ona vše vyslechla a ihned zamířila do carova paláce, aby o tom vyprávěla

členům carské rady a aby to řekli carovi. Car se tomu velmi podivil.

Když nastal svátek Kazaňské Bohorodičky, který připadá na osmého července, šlo procesí se svatými ikonami a kříži z hlavního a apoštolského chrámu Zesnutí Bohorodičky do chrámu Kazaňské Bohorodičky. V tom procesí šel veliký car a veliký kníže Michail Fjodorovič, přeosvícený patriarcha se všemi duchovními a mnoho velmožů. Potom car poručil přinést nemocného Sávu do chrámu. Na carův příkaz přinesli nemocného na koberci k chrámu Kazaňské Bohorodičky a položili ho venku přede dveřmi kostela. A když začala mše, napadl nemocného Sávu zlý duch a krutě ho mučil. On hlasitě naříkal: „Pomoz mi, Panno Maria, pomoz mi, Bohorodičko!“ Sotva počali zpívat cherubínskou píseň, ozval se hromový hlas, volající: „Sávo, vstaň a kráčejs sem, do mého chrámu!“ Sáva se zvedl z koberce, na němž byl přinesen, a jako by nikdy nebyl nemocen, vstoupil do chrámu. Padl na tvář před obrazem přesváté Bohorodičky Kazaňské a modlil se v slzách. Tehdy se snesl shora kopule chrámu rouhačský úpis, který dal Sáva v Soli Kamské ďáblu. Všechno na něm bylo smazáno, jako by tam nikdy nic nebylo napsáno. Tentýž hlas ještě dodal: „Sávo, toto je úpis, jež jsi vlastní rukou napsal. Od nynějška plň má přikázání a nehřeš!“ Sáva náhle okřál, když dostal úpis, a počal s dojetím hlasitě pronášet díkůvzdání před svatým obrazem: „Blahoslavená Matko Boží, ochránkyně rodu křesťanského a orodovnice, jež za nás prosíš svého syna i Boha našeho! Promiň mi můj poklesek a zbav mne pekelných propastí; splním, co jsem slíbil!“ Když car, patriarcha i velmožové kolem uslyšeli a uviděli takový zázrak, blahořečili Boha i jeho přečistou Matku, podivujíce se velmi božímu milosrdenství, jímž Sáva byl zachráněn před propastí pekelnou. Po skončení mše svaté vzdával celý sbor duchovních chválu Pánu a děkoval za zázrak zjevený přede všemi.

Potom nesli svaté ikony a kříže do hlavního chrámu a car se odebral do svých carských komnat v radosti nad nevídaným zázrakem a blahořečil Boha. Stejně tak i Sáva odešel do domu vzpomenuťého již setníka Jakuba Šilova, a to zdrav, jako by nikdy nebyl nemocen. Když to viděla setníkova žena, podívala se velice a děkovala Bohu za milosrdenství prokazovaná křesťanskému rodu.

Sáva se už jen krátce zdržel v setníkově domě. Pak všechnen svůj majetek rozdal kostelům a chudým a odešel do kláštera arcistratéga Michaela, jenž se nazývá Zázračný (Čudov) a stojí nedaleko hlavního apoštolského chrámu Zesnutí přesváté Bohorodičky. Oděl mnišskou kutnu a trávil nadále svůj život v práci, na modlitbách, o chlebu a vodě, aby se zalíbil Bohu. Žil tak mnoho let, a když ho Bůh povolal k sobě, byl pohřben v témže klášteře.